

TÜRKİYE'DEKİ ÖZEL SEKTÖRÜN KLASİK BATI MÜZİĞİ HAMİLİĞİNE TARİHSEL MATERİYALİST BİR BAKIŞ

Volkan IŞILAY¹

Öz

Çalışmanın amacı; özel sektörün Türkiye'deki Klasik Batı Müziği hamiliğini Tarihsel Materyalizm bağlamında değerlendirmektir. Üretim ilişkilerini, tarihsel olayların ve insan ile alakalı her şeyin temel sebebi olarak yorumlayan bu düşünce şeklinin, müzik hamiliği ele alınırken kullanılması söz konusudur. Eczacıbaşı, Borusan ve Tekfen'in, araştırma evrenini temsil eden örneklemeler olarak seçildikleri çalışmada, kuruluşların Klasik Batı Müziği hamiliği, yurtdışındaki bağlı ortaklıkları ve işbirliklerinin ağ analizi üzerinden değerlendirilmiştir. "Özel sektörün Klasik Batı Müziği hamiliğinin, üretim ilişkileri ile bir bağlantısı var mıdır? Var ise bu müzik hamiliğine nasıl etki eder?" sorularına cevap aranmaktadır. Gephi programında ortaya konulan Türkiye dışındaki bağlı ortaklıklar ve işbirliği ağları, hata payının en aza indirgenmesi hedeflenerek nitel verilerle bir arada analiz edilmiştir. Kuruluşların resmi internet sitelerinden ve faaliyet raporlarından elde edilen niceliksel ve niteliksel verilerin bir sentezini ortaya koyan bu çalışmada, verilerin tümdengelimci bir yaklaşımla ele alınması hedeflenmiştir. Konserler, müzisyenler, besteciler, kullanılan çalgılar, konser konumları ve sponsor kuruluşlar da üretim ilişkileri bağlamında değerlendirilerek, müzik etkinliğini meydana getiren bütün unsurların tarihsel materyalist bir yaklaşım ile incelenmesi söz konusu olmuştur. Bu çerçeveden bakıldığı zaman, müzik hamiliğinin yurtdışındaki bağlı ortaklıklar ve işbirlikleri ile olan ilişkiselliği, araştırmanın merkezi olarak belirlenmiştir. Tarihsel materyalist bakış açısının, Türkiye'deki Klasik Batı Müziği hamiliğini, üretim ilişkilerinin etkisi altında şekillenen bir olgu olarak tanımlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik hamiliği, Tarihsel materyalizm, Ağ analizi, Klasik Batı Müziği, Müzik

A HISTORICAL MATERIALISTIC VIEW OF THE PATRONAGE OF WESTERN CLASSICAL MUSIC BY THE PRIVATE SECTOR IN TURKIYE

Abstract

The aim of the study is to evaluate the patronage of Western Classical Music by the private sector in Turkey in the context of Historical Materialism. This way of thinking, which interprets the relations of production as the main reason for historical events and everything related to human, is used when considering the patronage of music. In the study where Eczacıbaşı, Borusan and Tekfen have been selected as samples representing the research population, the patronage of Classical Western Music of the organizations have been evaluated through the network analysis of their subsidiaries and collaborations abroad. "Does the patronage of Classical Western Music by the private sector have a connection with relations of production? If so, how does this affect the music patronage?" questions have been trying to be answered. The subsidiaries and cooperation networks outside Turkey revealed in the Gephi program have been analyzed together with qualitative data, with the aim of minimizing the margin of error. In this study, which presents a

¹ Müzikoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, volkanisilay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9385-7959

synthesis of quantitative and qualitative data obtained from the official websites and annual reports of organizations, it is aimed to probe datas with a deductive approach. Concerts, musicians, composers, instruments, locations and sponsors have also been evaluated in the context of relation of productions. All the elements that make up the musical activity be probed with historical materialist approach. From this perspective, the relationship of music patronage with subsidiaries and partnerships abroad have been determined as the center of the study. It has been concluded that the historical materialist perspective can define the patronage of Western Classical Music in Türkiye, as a phenomenon shaped under the influence of relations of production.

Keywords: Music patronage, Historical materialism, Network analysis, Western Classical Music, Music

Giriş

Karl Marx (1818-1883), insanın çevresel ve toplumsal faktörlere bağlı olarak hareket etme zorunluluğunu şu sözlerle ifade eder: “Kişiler, kendi tarihlerini kendileri yaparlar; fakat keyiflerine göre kendileri tarafından seçilmiş koşullarda değil de geçmişin doğrudan doğruya verdiği ve miras olarak bıraktığı koşullarda olur bu” (1993: s.27). Bu söylemde, eylemin ve bilginin kaynağını salt akıl olarak kavramsallaştıran idealizme bir karşı çıkış vardır. Hegelci idealizm, düşüncenin maddeyi var ettiğini öne sürerken; Marx, düşüncenin maddeden doğduğu fikrini ortaya atar. Akıl, maddi ilişkiler tarafından biçimlendirilmiştir (Yurdakul, 2019: s.13). İnsanın kararlarını, davranışlarını, zevklerini, yargılarını yani kültür² dediğimiz olguyu şekillendirenin, insanın benliğinden farklı, dışarıdaki koşullar olduğunu ima etmektedir. Bu koşulları ortaya çıkaran ana kaynağın ne olduğuna ilişkin irdelemeler ise, Marx’ın tarihsel materyalizmini ortaya çıkarır. Tarihsel materyalizme göre her şeyi belirleyen kaynak, üretim ilişkilerinin yani ekonominin kendisidir. Sermaye, çevresel ve toplumsal koşulları etkileyerek, kültürü ve tarihsel olayları dahi şekillendiren güç olarak kavramsallaştırılır.

Müziğin üretim ilişkilerine bağlı olarak değişim göstermesi, onunla tarih boyunca ilişki içinde olanlara odaklanmayı zorunlu kılar. Besteci ve dinler kitle her ne kadar ilk öne çıkan öğeler olsa da, tarihsel materyalist bir okumada müziği ve müzisyeni maddi olarak destekleyenler ayrı bir önem arz ederler. Klasik Batı Müziği tarihine bakıldığı zaman, müziğin hamiliğini yapanlar önce aristokrasi, ruhban sınıfı ve monarşi mensupları, daha sonra ticaretin ortaya çıkmasıyla yükselen burjuvazi olur. Sermayeyi elinde tutan, ekonomik gücünü diğerleri üzerinde hâkim kılan sınıftan, müziğe hamilik yapması beklenir. Besteciler ve müzisyenler kendilerine ekonomik güvence sağlayan kişilere veya kurumlara yakın olarak, üretimlerini daha rahat yapmayı hedeflerler.

² Bu çalışmada kültür, maddi-manevi tüm düşün mirasının toplamı (Dönmez, 2019: s.110) olarak değerlendirilmiştir.

Literatürde, sanat hamiliğine ilişkin yapılan çalışmalar mevcuttur. Ahmet Feyzi'nin *“Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme Musıkî Tabsili İçin Avrupa'ya Öğrenci Gönderme* (2016) başlıklı makalesinde, Tanzimat döneminden Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen sürede, müzik eğitimi için Avrupa'ya öğrenci gönderme politikasının müziğe yansması ele alınmaktadır. Ayşe Ersay Yüksel'in *Sultan II. Abdülhamit'in Sanat Hamiliği* (2017) çalışması Osmanlı İmparatorluğu'nun 34. Padişahının sanat desteğine odaklanmaktadır. Bu çalışmada II. Abdülhamit'in müzik hamiliğine ilişkin tespitler de yer alır. Gamze Toprak'ın *Türkiye'de Özel Sektörün Klasik Müzik Etkinliklerini Destekleme Sistemi* (2017) başlıklı doktora tezi ise, özel sektörün klasik batı müziği etkinliklerini destekleme nedenlerini ve biçimlerini inceleyen bir çalışmadır. Kösemen'in, *Türkiye'deki Özel Sektörün Kültür ve Sanat Alanındaki Artan Görünürlüğü* (2012) başlıklı makalesinde de müzik hamiliğine dair bulgular yer almaktadır. Yabancı literatürdeki müzik hamiliği çalışmalarına bakıldığı zaman, araştırmaların genellikle sanayi devrimi öncesindeki soylu ve ruhban sınıfının egemen olduğu dönemlere odaklandığı tespit edilmiştir. Oxford yayınlarının bu alanda yapılmış çalışmaları veri tabanında mevcuttur³.

Tarihsel süreç içerisinde hamiliği yapanlar değişse de, uygulandığı ufak farklar dışında kavramın kendisi devam eder. Müzisyen, üretim ilişkilerinin yarattığı dünyada kendisine sunulan koşullar içinde müzik yapar. Sonsuz bir bağımsızlık, bu tarihsel okumada mümkün değildir. Günümüzde ise müzisyene destek, sosyal sorumluluk adı altında sürmektedir (Toprak, 2017: s.41). Bu çalışmanın amacı da günümüzdeki müzik hamiliğiyle bağlantılı müzik üretimini, tarihsel materyalizm bağlamında ele alan bir tartışma yapmaktır. Yapılacak olan incelemede genellikle Türkiye'de Klasik Batı Müziği alanında üretim yapanlara destek veren Eczacıbaşı, Borusan ve Tekfen örneklem olarak seçilmiştir. Destek vermeyi tercih ettikleri müzik türü ve müzisyenlerin, tarihsel materyalizm bağlamında irdelenmesi çalışmanın ana hareket noktasıdır. “Özel sektörün Klasik Batı Müziği hamiliğinin, üretim ilişkileri ile bir bağlantısı var mıdır? Var ise bu müzik hamiliğine nasıl etki eder?” araştırma soruları olarak belirlenmiştir. Tarihsel materyalist bir okuma ile cevap aranacaktır.

1. Tarihsel Materyalizm

Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yeni üretim şekli, seri üretime odaklanan bir yapıdadır. Mekanığın, kas gücüne ve el emeğine kıyasla hızlı olması, daha fazla kazancın, üretimin ve tüketimin

³ Sınırlılık sebebiyle bu alanda yapılan çalışmalara erişilecek bağlantı dipnot olarak burada belirtilmiştir. İlgili bağlantıya gidilip, arama motoruna “music patronage” anahtar kelimelerinin yazılmasıyla sonuçlara ulaşmak mümkündür: <https://academic.oup.com/journals/?login=false>

ortaya çıkmasına işaret eder. Bu yüzyılda yaşayan bazı kuramcılar, fabrikaların zor şartlarında çalışan işçilerin durumunu gözlemleyerek çıkarımlar yapmaya başladılar. Fabrika sahiplerinin ve tüccarların azınlık olmalarına rağmen, ellerindeki sermaye gücüyle çoğunluk olan işçi sınıfı üzerindeki tahakkümleri gözden kaçırmaz. Onlara göre, sermaye sahibi azınlık -yani burjuva- emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan çoğunluğu -proletarya sınıfını- kontrol etmektedir. Proletarya, sadece hayatta kalacak kazancı elde ederken, mülkiyet sahibi olması ancak bir hayalden ibarettir. Kendisine yaşaması için ayrılan pay, sadece genel yapının sürdürülebilmesi içindir.

Üretim ilişkilerinin 19. Yüzyıldaki bu çarpıcı manzarasından yola çıkan Karl Marx ve Friedrich Engels (1820-1895), tarih boyunca üretim ilişkilerinin genel yapısını belirlemiş olduğuna ilişkin hipotezlerine 1848 yılında yayınlanan *Komünist Manifesto*'da yer verirler. Tarihsel materyalizmin çıkış noktalarından birini oluşturan bu manifestoda, her şeyin temelinde üretim ilişkileriyle bağlantılı sınıf çatışmaları olduğu öne sürülür (2022: s.49).

Antik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne, bütün yapıyı üretim ilişkileri üzerine kuran bu düşünce dünyasının bir diğer mensubu, Sovyetler Birliği'nin kurucusu Lenin (1870-1924), maddi hayatın üretiliş tarzının siyasal, toplumsal hatta ruhsal süreçlerin de belirleyicisi olduğunu öne sürerek ontolojik yaklaşımını şu şekilde ifade eder: “İnsanın varlığını belirleyen bilinci değildir; tersine, insanın toplumsal varlığı, bilincini belirler”(2017: s.32). Lenin'in bu düşüncelerine rehberlik eden kaynaklardan bir tanesi Marx'ın 1859'da yayınlanan *Ekonomi Politığın Eleştirisine Katkı* çalışmasıdır. Buradaki önsözde tarihsel materyalizmin ana tezi bizzat Marx tarafından şu şekilde dile getirilir: “Maddi yaşamın üretim biçimi, genel olarak toplumsal, siyasal ve düşünsel yaşam sürecini koşullandırır” (2013: s. 91).

Marx, üretim ilişkilerini insanın mağaralarda yaşadığı çağlara kadar geriye götürmeye çalışır. 1867 yılında yayınlanan *Kapital* çalışmasında, iktisadi çağları birbirinden ayıran şeyin, nelerin yapıldığından ziyade, hangi emek araçlarının kullanıldığı ve ürünlerin ortaya çıkma şekilleri olduğunu yazar (2021: s.183)

Marx ve Engels'in 1845-46 yılları arasında yazılan ve daha sonra 1932 yılında Moskova'da yayınlanan *Alman İdeolojisi* kitabı, tarihsel materyalizmin ana hipotezlerinin açık bir şekilde tespit edileceği diğer bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada, maddi üretim araçlarını, dolayısıyla sermayeyi elinde bulunduran sınıf, artık zihinsel üretim araçlarının da sahibi olarak yorumlanır (Marx & Engels, 2013: s.52). Madde, fikre hükmetmiştir; veya fikir maddeden doğmuştur da denebilir. Bu düşünce sistemi; altyapıyı ekonomi, üstyapıyı da geri kalan her şey olarak kavramsallaştırır. Altyapıdaki (üretim ilişkisindeki) değişime, üstyapı (hukuk, din, eğitim, sanat, örf,

adet vb.) uymak mecburiyetindedir. Geçim kazanma şartları hayatın diğer yanlarını belirlerken, maddi olan düşünsel olana da şekil verir (Thalheimer, 2020: s. 135). Tarihsel materyalizm, bu düşünce sisteminin adıdır.

Rus Marksizmi'nin öncü figürlerinden Georgi Valentinoviç Plekhanov (1856-1918), Marx'ın tarihsel materyalizmini tartıştığı *The Development of the Monist Theory of History*⁴ başlıklı kitabında, tarih çalışmasının nasıl olacağına dair fikirlerini belirtir. Bunu iskelet alegorisi üzerinden açıklamaya çalışır. Ona göre ekonomi iskeleti; iskeleti kaplayan canlı kanlı et ise, sosyal ve politik biçimleri işaret etmektedir. Araştırmanın en büyüleyici kısmının ise iskeleti ortaya koyduktan sonra incelenen bu canlı et dokusu olduğunu belirtir. Bu canlı et dokusundaki öğeleri ise; insanların fikirleri, duyguları, tutkuları ve idealleri olarak sıralar (Plekhanov, 1974: s.205). Plekhanov'un bu anlatımında, alt yapı ve üst yapı şemasının; iskelet ve et olarak kavramsallaştırılması söz konusudur.

Tarihsel materyalizmin ne olduğunu açıklamaya çalışan kaynaklarda, çeşitli tanımlamalar görmek mümkündür. Bu tanımlamalarda, kuramsal çerçevenin sınırlarını net bir şekilde belirleme amacı vardır. Suslakov ve Yakovleva, tarihsel materyalist çalışmanın, sosyoekonomik oluşumun geçiş süreçlerini ve bunun toplumla olan bağlantısını ele aldığını öne sürer (2017: s.115). Dumenil, Löwy ve Renault ise, tarihsel materyalizmin amacını; kurumların ve temsillerin ekonomik koşullardan yola çıkarak açıklanması olarak ifade eder (2011: s.17).

1.1. Tarihsel Materyalizm, Sanat ve Müzik İlişkisi

Üretim ilişkilerinin müziğe yansımalarına dair öne sürülen fikirlerin çıkış noktası, genel bir sanat ve estetik değerlendirmesi ile başlar. Ceplair, tarihsel materyalizm ile bağlantılı Marksist estetik teorisinin ilk Rus temsilcisinin Plekhanov olduğunu ifade eder (2008: s.325). Plekhanov'un sanat yapıtına ilişkin ifade ettiği görüşleri, 1898 yılında *Scientific Review*'da⁵ yayınlanan *The Role Of The Individual In History* makalesinde görülür. Yazar, Rönesans figürlerini örnek vererek çağın şartlarını anlamlandırmaya çalışır. Ona göre; Raphael, Leonardo da Vinci, Michelangelo gibi önemli isimler, yetişkinlik çağına gelmeden hayatlarını kaybetmişlerdi, İtalyan sanatının mükemmellik seviyesi belki azalacaktı ama genel gelişim eğilimini kaybetmeyecekti. Plekhanov, bu isimleri İtalyan sanatının genel eğilimini belirleyen figürler olarak değil, çevresel etkenlerin oluşturduğu sanat ortamının en iyi temsilcileri olarak tanımlar. Dehaların ortaya çıkması sosyal şartların buna uygun olmasıyla bağlantılıdır. Üstün yetenekler sosyal ilişkilerin bir ürünüdür. Sanat yapıtlarının ortaya çıkış

⁴ İlk kez 1856 yılında Petersburg'da yayınlanır.

⁵ *Nauchnoye Obozrenie*

süreçlerine ilişkin çıkarımlar yapan yazar, edebiyat ve sanattaki genel eğilim yoğunluğunun, belli bir sınıf veya tabakanın sanatsal ürüne verdiği önem doğrultusunda şekillendiğini söyleyerek vardığı nihai sonucu okuyucu ile paylaşır. Plekhanov'a göre, sanat yapıtı toplumsal güçlerin ilişkisine bel bağlamıştır (1940: ss.53-54).

Müziğe Marksist çerçeveden bakan somut çalışmalar ise 20. Yüzyıl'da Eleştirel Teori ile başlar. Eleştirel Teori, 1923 yılında kurulan Frankfurt Sosyal Teori Okulu'nda Marksist düşünceyi güncel koşullar ile ele almayı hedefleyen isimlerin çalışmalarına işaret eder (Ayas, 2015: s.116). Frankfurt Okulu olarak anılan bu oluşumun mensupları; Theodor Adorno (1903-1969), Max Horkheimer (1895-1973) ve Walter Benjamin (1892-1940), sanat yapıtını eleştirel olarak ele alan yazılarıyla literatürde öne çıkan isimler arasına girerler. Adorno ise özellikle müzik üzerine yoğunlaştığı yazılarıyla müzik ve toplum bağlamındaki eleştirel yaklaşımın kurucusu olarak yorumlanır.

Theodor Adorno, müziğin fabrikada seri üretime tabi tutulan ürünler gibi tekdüze hale geldiğini öne sürerek metalaştığını savunur. Bağımlı alt sınıfların caz dinleyerek kendilerini üst tabaka ile özdeşleştirdiklerini, bunun bir yanılgıdan ibaret olduğunu ifade eder (Adorno, 2019: s. 114). Adorno'nun, 12 ton tekniğini⁶ geliştirerek tonal yapının kurallarına uyum sağlamayı tercih etmeyen Arnold Schönberg'i (1874-1951) diyalektik besteci olarak ilan etmesinin sebebi, bestecinin kuralları yıkmayı hedeflemesi olur (2019: s.103). Müzikteki sınıf tahakkümünün bozulması için yapılması gereken, mevcut burjuva estetiğinin yok sayılmasıdır. Müziğe, bireyleri bilinçlendiren ideolojik bir araç görevi yüklenir (Abel, 2018: s.81). Marksist bir pencereden müziği yorumlayan eleştirel teori, sermayeyi ve üretim araçlarının kontrolünü elinde bulunduran sınıfın müziğin kendisini de yönlendirdiğini iddia ederek, tarihsel materyalizm ile aynı çizgide kesişir.

Tarihsel materyalizm ve müzik ilişkisini, üretim şekli üzerinden irdeleyen güncel bir çalışmaya değinmek meselenin somutlaşmasına yardımcı olacaktır. Müzik içeriğinin dönüşümünü tarihsel materyalizm çerçevesinde ele alan Peter Mondelli, *The Sociability of History in French Grand Opera: A Historical Materialist Perspective* (2013) başlıklı çalışmasında, üretim şeklinin müzik içeriğini nasıl şekillendirdiğini ele alır. Mondelli, Daniel Francois Esprit Auber'in, *La Muette de Portici* operasının 1828 yılındaki Paris temsilini, gerçek/yaşanmış hikayelerin libretto olarak seçilmesi

⁶ 12 Ton Tekniği (Dodekafoni): Klasik Batı Müziği'ndeki tonal yapının kurallarına uyum sağlamayı reddeden besteci Schönberg kendi sistemini geliştirerek, geleneksel tonaliteye aykırı dizisel 12 ton tekniğini ortaya koymuştur. Tonalite dışındaki yeni sistemi de belli bir kurala oturtarak yapar. Kromatik gamdaki on iki perdeyi istediği gibi dizer (Mimaroglu,2019: s.153) ve böylece tasarlanmış bir dizisellik meydana getirir. Bu yapıda, alışılmış tonaliteyi aşma çabası güdülmektedir. Schönberg'in on iki ton düzeninde ilk yazdığı eser *Op.23 Piyano İçin Beş Parça*'nın (1923) beşincisini dinlemek için: <https://www.youtube.com/watch?v=8hnFpLeeCT0>

bağlamında bir milat olarak kabul eder. Grand Opera'nın yaşanmış hikayeleri konu almasını ise Paris'deki matbaa teknolojisinin gelişimine bağlar. Matbaa geliştiği için kitap basımıyla bağlantılı okuma oranı artar ve özellikle süreli yayınlarla romanlar kamu alanlarına girmeye başlarlar. Bu kaynaklardaki hikayeler bilinir hale geldikçe, görsellik ve müziği birleştiren operanın içerikleri de gerçek hayata ve tarihsel olaylara kayar (Mondelli, 2013). Bu çalışmanın literatüre katkısı, toplanan verilerin kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirilerek somut bir tarihsel materyalist okumaya tabi tutulması olmuştur. Çalışmada, üretim şeklinin gelişmesi ile opera metinlerinin dönüşmesi ardı sıra gelen olaylar olarak yorumlanmıştır. Yöntemsel olarak diğer çalışmalara ışık tutmaktadır.

2.Yöntem

Çalışmanın yöntemi, tümdengelimci içerik analiz olarak belirlenmiştir. Tümdengelimci analizin tümevarımcı analizden farkı; kavramsal/kuramsal çerçevenin içerik analizini yönlendirici bir yapıda olmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021: s.241) Bu tip bir çalışmada, kavramsal çerçeve, yol gösterici ve öncüdür. Burada yönlendirici kuram tarihsel materyalizm olarak belirlenmiştir. Tarihsel materyalizmin; “üretim ilişkilerinin üst yapıdaki her şeyi belirlediği” hipotezi kesin ve güçlü bir yargı bildirdiği için, kuramın analizdeki öncül görevi ortaya çıkmaktadır. Yapılacak olan analize nicel bir veri katkısı yapmak amacıyla oluşturulan ağ haritaları, Gephi (Bastian et al.,2009) programında tasarlanmıştır. Bu ağ haritalarında, derece merkezilikleri yüksek olanlar, daha büyük ve mavi renge yakındır. Derece merkeziliği yüksek olan öge, ağda daha merkezi bir konuma geçmektedir (Golbeck, 2015: s.226). Şirketlerin yurtdışı ile bağlantılı ortaklıkları ve işbirlikleri, bahsedilen Gephi yazılımı ile görselleştirilmiş ve hangi merkezlerin daha yoğun bir ilişki içerisinde olabileceği hesaplanmıştır. Ortaklık ve işbirliği bağlamında, yurtdışıyla yoğun ilişkisi olan markaların, bağlı şirketlerin ve projelerin, müzik hamiliğine etkisi tarihsel materyalist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Olası hata payını en aza indirmek amacıyla, elde edilen nicel ağ verilerinin, mutlaka nitel verilerle beraber değerlendirilerek karma bir yöntemle doğrulanması hedeflenmiştir.

3. Özel Sektörün Klasik Batı Müziği Hamiliğinin Tarihsel Materyalizm Bağlamında Değerlendirilmesi

Sermaye ve müzisyen, müzik eserinin ortaya çıkması bağlamında bir ilişkisellik içerisinde olmuştur. Ali Akay, sermaye ve emek gücü arasındaki bağlantıyı tartıştığı bir yazısında, bu önermeyi destekleyen şu ifadelerle yer verir:

Sermaye nereye giderse, emeğin de ister istemez kapitalizm içinde yaşamaya devam ettikçe, sermayenin peşinden koşmaktan ve sermayenin de emeğin peşinden gitmekten başka çaresi yok gibi durmaktadır. Emek gücünün bu durumuyla benzer şekilde entelektüel, sanatçı, bilim insanı vb. sermayeyi izlemek zorunda kalır” (2021: ss.80-81).

Entelektüel ve sanatçının sermayeyi takip ettikleri önermesi, sanat dünyasının da bizzat üretim araçlarını kontrol edenler tarafından şekillendirildiğini kabul eden bir düşünceye işaret eder. 70'li yılların sonundaki küreselleşme, devletlerin sosyoekonomik yapılarında değişikliklere sebep olur. Neo-liberal yapılanma devletin eğitim, sağlık, altyapı vb. harcamalarda kısıntıya gitmesi gerektiğini düşünür. Bu tip harcamaların devlete yük olarak sosyal ücretleri arttıracığı ve daha etkili bir işleyişe mâni olacağı öne sürülmektedir (Şahin & Öztürk, 2011). Bununla bağlantılı olarak, devlet mekanizmasının rolünün tarihsel süreç içerisindeki görevi, 19. Yüzyılda “düzenin koruyucusu”; 20. yüzyılda “sosyal varlığın düzenleyicisi”; 20. Yüzyıl sonu ve 21. Yüzyıl başında ise “toplumsal dengenin koruyucusu” olarak tanımlanır (Tosun, 2003: s.33 akt. Şahin & Öztürk, 2011: s.14). Bu tanımlamaların Türkiye’deki müzik politikasıyla kesiştiği noktalar vardır. 20. Yüzyıl başı gerçekten de devlet mekanizmasının sosyal varlığı müzik üzerinden düzenlemeye çalıştığı bir dönemken, daha sonra değişen koşullar neticesinde yüzyılın ikinci yarısında, farklı bir tutum sergilemeye karar verilen bir dönemin atmosferi söz konusu olur. Bugün, ödenekli devlet orkestralarının yanında özel sektör destekli Klasik Batı Müziği orkestralarının da sanat faaliyetlerini devam ettiriyor olmaları, liberalleşen zemin ile bağlantılı olan bir durumdur. Müzisyenler, üretim araçlarının kontrolünü elinde bulunduran merkez nerede ise o noktada bir araya gelir. İmparatorluk zamanında bu merkez saltanat makamı, cumhuriyetin ilanı ile Ankara’daki yeni bürokrasi ve liberal zeminin etkisini arttırması ile özel sektör olur.

Türkiye’deki özel sektörün Klasik Batı Müziği’ne verdiği desteğin sebeplerini inceleyen Gamze Toprak, kişisel görüşmeler sonucu elde ettiği verilerden yola çıkarak sebeplerden birini “...devlet kurumlarının klasik müzik alanındaki uygulamalarının yetersizliği...” olarak tespit etmiştir (2017: s.30). 1970’lerden itibaren yükselen liberalleşme dalgasının müzik hamiliğine yaptığı etki, Toprak’ın bu çalışmasından çıkan sonuçlarla örtüşmektedir. Özel sektör, devletin Klasik Batı Müziği alanındaki desteğini yetersiz bulur ve kendisi destek olmaya karar verir.

1970’ler, özel sektörün Klasik Batı Müziği’ne hamilik yapması bağlamında bir milat olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, özel sektörün Klasik Batı Müziği’ne destek verme güdülerinin tarihsel materyalizm çerçevesinden ele alınması söz konusu olacaktır. Tarihsel materyalizmin, “üretim ilişkilerinin fikri dünyayı da şekillendirdiği” önermesi doğrultusunda bir okuma yapılması hedeflenmektedir. Örneklem olarak seçilen Eczacıbaşı, Borusan ve Tekfen’in, kuruluş, üretim ve ortaklık bağlamında Türkiye dışındaki bölgelerle olan yoğun ilişkisellikleri üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Bu analizden, ithalat ve ihracat verilerinin karşılaştırması veya marka

değerinin hesaplanması vb. bir yaklaşım beklenmemelidir. Analizin amacı böyle bir kıyas yapmak değildir. Çalışmada hedeflenen, bağlı ortaklık, üretim tesisleri ve projeler bağlamında yurtdışı ile olan ilişki yoğunluğunun ortaya konması, ilişkilerin hangi merkezlerde yoğunlaşabildiğinin saptanması ve bunun müzik hamiliğine yansımalarını tartışmaktır.

3.1. Eczacıbaşı

1942 yılında Dr. Nejat F. Eczacıbaşı tarafından temelleri atılan Eczacıbaşı Topluluğu, yapı ürünleri, tüketim ürünleri ve sağlık alanlarında üretim yapan sanayi topluluklarından bir tanesidir. Kent kökenli olan Eczacıbaşı ailesi, batı ile ilişkilerin ekonomik ve kültürel bağlamda yoğunlaştığı İzmir şehrinden gelmektedir. Ekonomik sermayesinin, siyasal ve kültürel sermayesinden ortaya çıktığına ilişkin tespitler yapılmakta ve bu özelliklerinin onları diğer sermaye gruplarından farklılaştırdığı ifade edilmektedir (Mahir&Danacıoğlu:2018: s.153).

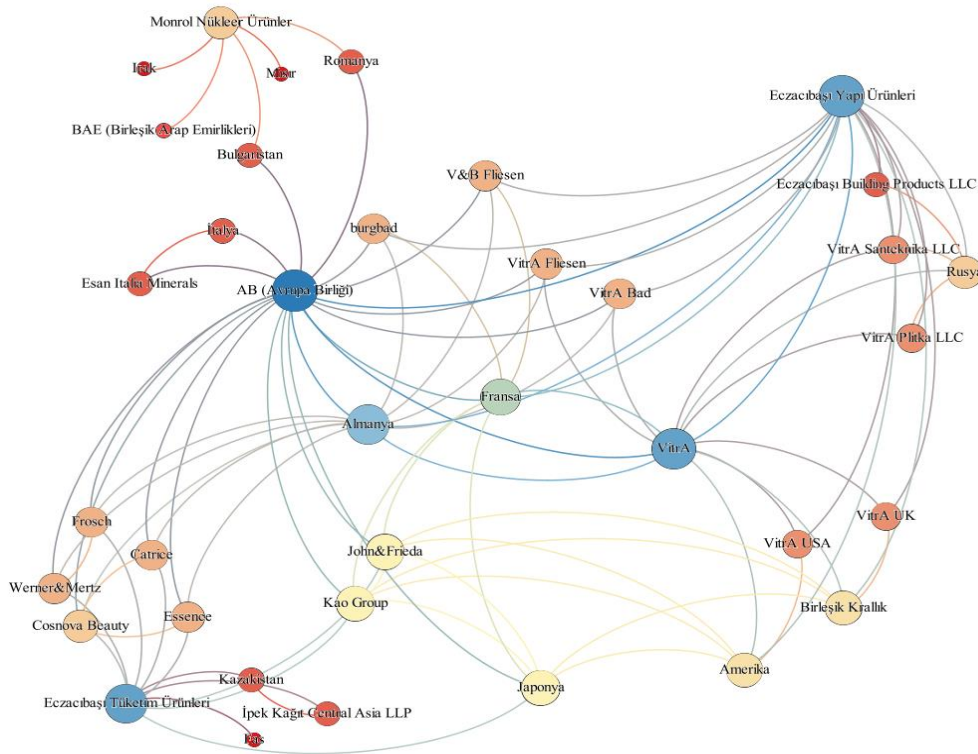
Eczacıbaşı'nın 1973 yılında uluslararası sanat festivalleri düzenlemek amacıyla kurduğu İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), sanat alanındaki hamiliğinin somut bir göstergesidir. Köşemen, Türkiye'de kültür-sanat alanında sponsor olmanın genellikle İKSV ile işbirliği yapmakla mümkün olduğunu, bu sebeple festivalin ana aktör olarak öne çıktığını ifade etmektedir (2012: s.159). Bu sebeple, İKSV çatısı altında düzenlenen İstanbul Müzik Festivali, bu araştırmanın da odak noktalarından birisi haline gelmiştir.

1973 tarihli ilk İstanbul Festivali'nin programında ağırlıklı olarak klasik batı müziğine yer verilir (Eczacıbaşı, 2022a). 2022 yılında düzenlenen İstanbul Müzik Festivali'nin içeriğine bakıldığı zaman ise, yerel çalgıların yer aldığı "Dünya Müziği" başlığı altında değerlendirilebilecek konserlere ve Klasik Türk Müziği eserlerine de yer verilmekle beraber, Klasik Batı Müziği repertuarı üstünlüğünün 70'li yıllarda olduğu gibi, bugün de devam ettiği görülür. Festival direktörü Efruz Çakırkaya'nın, İKSV'nin 50 yıl süresince klasik müzik sevgisi ve beğenisinin yerleşmesi için çalıştığını ifade etmesi, festivalin temel çıkış noktasını ortaya koymaktadır. Üstelik Müzik Festivali'nin, İKSV'nin ve tüm İstanbul festivallerinin nirengi noktası olduğunu belirtmesi de bu festivalin bir merkez olarak algılandığının göstergesidir (İKSV, 2022: s.4). Festival ana sponsoru Borusan Holding'in Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Zeynep Hamedî'nin "şehrin en köklü klasik müzik etkinliği" ifadeleri de temel motivasyonun ne olduğuna işaret eden bir diğer veridir (İKSV,2023: s.6).

Festivalin, güncel klasik eserlerin bestelenmesi için her sene bestecilere siparişler vermesi ve festival ödülleriyle Klasik Batı Müziği alanında faaliyet gösteren isimlere gitmesi, festivalin temel

güdülenmesinin Klasik Batı Müziği olduğunu kanıtlayan verilerdir. “Avrupa Sanat Müziği” olarak da tanımlanan müzik geleneğinin yoğun etkisi festivalin her alanında görülmektedir. 2012 yılından beri Klasik Batı Müziği alanında gelecek vadeden 30 yaş altındaki gençlere verilen Aydın Gün Teşvik Ödülü’nün de bu göstergelerden bir tanesi olduğu tespit edilmiştir. Eczacıbaşı’nın 2021 yılı faaliyet raporunda, bugüne kadar Klasik Batı Müziği eğitimini yurt dışında alan 152 öğrenciye burs verildiğinin belirtilmesi de, bir diğer somut göstergedir (Eczacıbaşı, 2021: s.68).

Tarihsel materyalizm çerçevesinden durumu değerlendirirsek müzik hamiliği dünyasına bakış açımız daha farklı olur. Bireysel tercihler, kişisel zevkler vb. bütün detayları ikinci plana iten bu düşünce sistemi, müzik kültürünün çıktığı kaynaktaki üretim ilişkilerine odaklanmamızı söyler. Şekil 1’de yer alan Eczacıbaşı ağı, kuruluş, üretim veya ortaklık bağlamında yurtdışındaki bölgelerle kurulan ilişkiyi göstermektedir.

Şekil 1. Eczacıbaşı'nın kuruluş, üretim veya ortaklık bağlamında yurtdışındaki bölgelerle olan ilişki ağı

Mavi tonuna yakın olanlar, yurtdışındaki bağlı ortaklık veya projelerin sebep olduğu yoğun etkileşimi simgeler. Eczacıbaşı'nın resmi internet sitesindeki veriler ve faaliyet raporlarından elde

edilen bilgilerin ilişki ağına aktarımından çıkan sonuca göre; Vitra markası, yurtdışındaki bölgelerle yoğun ilişkisi olan merkezlerden biri olarak ön plana çıkar. Avrupa Birliği (AB) ise bu ağda, bağlı ortaklıkların, markaların veya kuruluşların en çok etkileşimde olduğu coğrafi ve siyasi merkezi simgeler. Örneğin Vitra'nın Amerika (*Vitra USA*), Rusya (*Vitra Plitka LLC*, *Vitra Santeknika LLC*), Birleşik Krallık (*Vitra UK*), Almanya (*Vitra Bad*, *Vitra Fliesen*) alt şubeleri, bu şubelerin bulunduğu ülkeler ve Vitra arasında bir ilişkiselliğe sebep olur. Almanya'nın AB üyesi olması ise kuruluşun AB ile de doğrudan bir ilişkiye girmesine yol açar. Almanya'nın Eczacıbaşı ağındaki yoğun ilişkinin bir diğer sebebi de, Almanya merkezli *V&B Fliesen* ve *burgbad* ile olan iş birlikleridir. Markaların, Almanya ve Fransa'da üretim tesisleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bir diğer AB üyesi Fransa da ağın parçası haline gelir. Monrol Nükleer Ürünlerin AB üyesi olan Bulgaristan ve Romanya'da üretim tesislerinin bulunması da AB'nin ağdaki etkileşim oranını büyütür.⁷ *Esan Italia Minerals* kuruluşunun İtalya'daki faaliyetleri de AB ile ilişki oranını arttıran bir diğer sebeptir (Eczacıbaşı, 2021, 2022b).

Eczacıbaşı Tüketim Ürünleri'nin de derece merkezliği dikkat çekmektedir. Bunun sebebi, Eczacıbaşı'nın Almanya merkezli *Cosnova Beauty'nin Essence* ve *Catrice* markalarının Türkiye'deki dağıtımından sorumlu olmasıdır. Yine Almanya merkezli *Werner & Mertz'in Frosh* ürünlerinin Türkiye'deki satış, dağıtım ve pazarlaması için işbirliği yapılması, Almanya, Avrupa Birliği ve Eczacıbaşı Tüketim Ürünleri merkezlerinde zincir büyümeye yol açar. Japonya merkezli *Kao Group* ile işbirliği yapan Eczacıbaşı'nın, kuruluşun *John & Frieda* markasının Türkiye'deki dağıtımını üstlenmesi, bu ağ ile bağlantılı bütün öğelerin etkisini büyütür⁸ (Eczacıbaşı, 2022c). Gephi yazılımında elde edilen niceliksel verilere göre, derece merkeziliğinde ilk 5 merkez sırasıyla: Avrupa Birliği, Eczacıbaşı Yapı Ürünleri, Vitra, Almanya, Eczacıbaşı Tüketim Ürünleri olarak çıkmıştır.

Kuruluş, Eczacıbaşı Yapı Ürünleri'nin cirosunun yüzde 70'ini Türkiye'nin dışından elde ettiğini ve AB ülkelerine yapılan ihracatta karo ürünlerinde birinci sırada yer aldığını ifade etmektedir. Eczacıbaşı, Avrupa Birliği Çevre Ödülleri'nde yönetim kategorisinde aldığı birinciliği, EYAP'ın 1983'ten bu yana ürettiği armatürlerle Avrupa'da ilk 10 üretici arasına girdiğini ve Türkiye'deki Avrupa Su Etiketli sertifikası alan ilk üretici olduğunu özellikle belirtir (Eczacıbaşı, 2022b). AB'nin ekonomik ağdaki önemi bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

⁷ Monrol Nükleer Üretim'in, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve Irak'daki tesislerinin varlığı ağdaki etkileşim oranını arttırmıştır.

⁸ Kao Group uluslararası bir ağa sahiptir ancak bağlı ortaklıktan ziyade distribütörlük anlaşması olduğu için, bu kuruluşun Eczacıbaşı ile ilişkisi sadece John&Frieda bağlamında değerlendirilip ağa yansıtılmıştır. Buradaki ilişkisellik ağı; Birleşik Krallık, Japonya, Fransa, Amerika, Avrupa Birliği, Kao Group ve Eczacıbaşı Tüketim Ürünleri bütünselliğine işaret etmektedir.

İKSV'nin 50. ve 51. İstanbul Müzik Festivali broşürlerinde “yüksek katkı yapanlar” , “işbirliği” ve “eğitim destek fonu” başlıkları altında sıralanan yabancı kuruluşlar, çalışma bağlamında analiz edilebilirler. Tablo 1’de Eczacıbaşı ilişki ağının bir yansımasını, yabancı kuruluşların destekleme biçimlerinde görmek mümkündür.

Tablo 1 50. ve 51. İstanbul Müzik Festivali’ne katkı yapan yabancı kuruluşlar (İKSV, 2022, 2023).

Kuruluş	Ülke	Destekleme Biçimi
1) Mercedes Benz	Almanya (AB Ülkesi)	Yüksek Katkı Yapanlar
2) <i>Kingdom of the Netherlands</i>	Hollanda (AB Ülkesi)	İşbirliği
3) <i>Goethe Institut</i>	Almanya (AB Ülkesi)	İşbirliği
4) Avusturya Kültür Ofisi	Avusturya (AB Ülkesi)	İşbirliği
5) <i>Istituto Italiano di Cultura</i>	İtalya (AB Ülkesi)	İşbirliği
6) <i>Consulat General de France</i>	Fransa (AB Ülkesi)	İşbirliği
7) <i>Institut Français</i>	Fransa (AB Ülkesi)	İşbirliği
8) Polonya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu	Polonya (AB Ülkesi)	İşbirliği
9) <i>Accion Cultural Española</i>	İspanya (AB Ülkesi)	İşbirliği
10) <i>Cziffra György Fesztival</i>	Macaristan (AB Ülkesi)	İşbirliği
11) Liszt Enstitüsü Macar Kültür Merkezi-İstanbul	Macaristan (AB Ülkesi)	İşbirliği
12) <i>ArtIsrael</i>	İsrail	İşbirliği
13) Tiktok	Çin	Eğitim destek fonu
14) Google	Amerika	Eğitim destek fonu
15) Zurich Sigorta	İsviçre	Eğitim destek fonu

Tablo 1’e bakıldığı zaman, katkı yapan 15 yabancı kuruluştan 11’i AB üyesi ülkelerle bağlantılıdır. Bu durum, ağdaki Avrupa Birliği merkezine işaret etmektedir. 2022 yılında 50. İstanbul Müzik Festivali’nde yer alan yabancı orkestralar ve topluluklar da göstergeler arasındadır. Tablo 2’de festivalde yer alan yabancı orkestra ve topluluklar şu şekildedir:

Tablo 2 (İKSV, 2022). 50. İstanbul Müzik Festivali’nde yer alan yabancı orkestralar ve topluluklar (İKSV, 2022)

Orkestra/Topluluk	Ülke
1) <i>Deutsches Symphonie-Orchester Berlin</i>	Almanya (AB Ülkesi)
2) <i>Amsterdam Sinfonietta</i>	Hollanda (AB Ülkesi)
3) <i>Il Pomo D’oro</i>	İtalya (AB Ülkesi)
4) <i>Musica Sequenza</i>	Almanya (AB Ülkesi)
5) <i>Kıran Azmeh City Band</i>	Amerika
6) <i>Duo Aliada</i>	Avusturya (AB Ülkesi)
7) <i>Jamd Trio</i>	İsrail
8) <i>More Nostrum</i>	Fransa (AB Ülkesi)-İsviçre

51. İstanbul Müzik Festivali'nin broşüründeki verilere göre ise 2023 yılında festivalde yer alan yabancı orkestra ve topluluklar, Tablo 3'teki gibidir⁹:

Tablo 3: 51. İstanbul Müzik Festivali'nde yer alan yabancı orkestralar ve topluluklar (İKSV, 2023)¹⁰

Orkestra/Topluluk	Ülke
1) Münih Oda Orkestrası	Almanya (AB Ülkesi)
2) Hollanda Kraliyet <i>Concertgebouw</i> Oda Orkestrası	Hollanda (AB Ülkesi)
3) <i>Mutter's Virtuosi</i> Yaylı Orkestrası	Almanya (AB Ülkesi)
4) Salzburg Mozarteum Orkestrası	Avusturya (AB Ülkesi)
5) Fransız Rüzgarları	Fransa (AB Ülkesi)
6) <i>Brooklyn Rider</i>	Amerika
7) <i>Spectrum</i> Saksafon Dörtlüsü	Avusturya (AB Ülkesi)
8) <i>The Sarkozy Trio</i>	Macaristan (AB Ülkesi)
9) <i>Le Petite Malumaluga</i>	İspanya (AB Ülkesi)

Festivalde yer alan yabancı topluluk ve orkestralar değerlendirildiği zaman, tıpkı sponsorlarda olduğu gibi, burada da ağdaki Avrupa Birliği merkezinin büyüklüğü ile uyuşan bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel materyalizme göre her şeyi şekillendiren bu üretim ilişkisi, Batı Müziği yoğunluklu müzik hamiliğini var eden olgulardan bir tanesidir. Bu bakış açısına göre, karar vericiler, üretim ilişkilerinin var ettiği dünyanın sınırları içerisinde kendilerini bulurlar. İKSV Müzik Festivali'ni var eden unsurların çoğu bu dünyanın ürünleri olarak değerlendirilir. Festivaldeki müzik yapısının büyük oranda 12 ses eşit tempereman¹¹ etkisinde olması da, Eczacıbaşı'nın bu ses dünyası bağlamında eğitim alan gençlere burs vermesi de, üretim ilişkilerinin yarattığı çerçevenin bir yansıması olarak yorumlanır. Klasik Batı Müziği'nin anavatanı olan Avrupa ülkeleri (Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda vb.), üretim ilişkilerinin başat aktörleri oldukları için fikri ve estetik dünya da bu kaynaklardan etkilenir. Ayrıca, Borusan İstanbul Filarmoni ve Tekfen Filarmoni gibi diğer

⁹ 51. İstanbul Müzik Festivali broşüründe Türkçe çevirisi yapılan topluluk isimleri Türkçe olarak yazılmışlardır.

¹⁰ Broşürler için: <https://muzik.iksv.org/tr/arsiv/e-kataloglar>

¹¹ Eşit tempereman, bir sekizli aralığın 12 eşit parçaya bölündüğü sistemin adıdır. Klasik Batı Müziği'nin temelini oluşturan bu yapıda sesler sıkıştırılarak sabitlenir. Geleneksel Osmanlı-Türk Müziği, eşit aralıklı olmayan seslerden meydana gelmektedir. Bu da makamsal bir yapıya işaret eder. 20. Yüzyılda makamsal müziği de batı müziği gibi sistematik hale getirmek isteyenler, Geleneksel Osmanlı-Türk Müziği'nin 24 eşit olmayan aralıktan oluştuğunu öne sürerler. Bu tip bir sayısal sabitlemeye hala karşı çıkanlar vardır. Buna ilişkin yapılan teknik bir tartışma için bkz: Tura, Y. (2017). *Arel-Ezgi Sistemi Türk Musikisi Sistemi Midir?* Tura, Y. İçinde, *Türk Musikisinin Mes'eleleri*, İz Yayıncılık.

özel orkestraların da İKSV kapsamında konser vermeleri, kuruluşların üretim ilişkileri bağlamında Klasik Batı Müziği alanında ortaklaşmalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

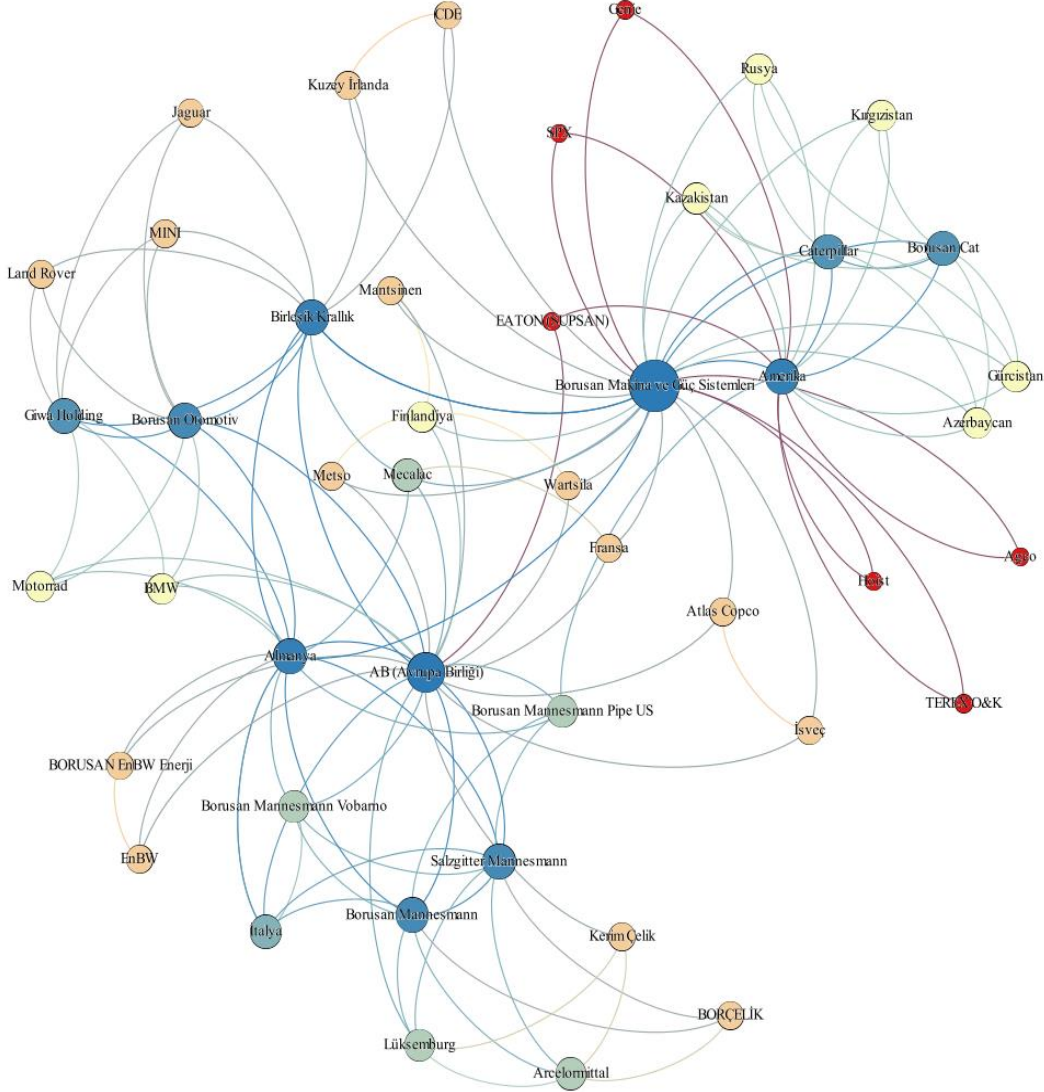
3.2. Borusan

Temelleri, 1944 yılında Ahmet Kocabıyık ve oğlu Asım Kocabıyık tarafından İstikbal Ticaret şirketiyle atılan, 1972 yılında ise tüm şirketlerini holding çatısı altında toplayan Borusan Holding, çelik, distribütörlük, enerji ve lojistik alanlarında faaliyet gösteren köklü bir kuruluştur. Borusan Holding'in, Borusan Sanat adı altında yürüttüğü faaliyetleri, müzik alanındaki dikkat çekici hamilerden olmasına yol açar. 1999 yılında Gürer Aykal öncülüğünde kurulan Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası (BİFO), her hafta düzenli olarak verdiği konserlerle en etkili özel orkestralardan birisi haline gelmiştir. Klasik Batı Müziği'nin ana kaynaklarından biri olan Avusturya-Almanya repertuarına olan hakimiyeti, Daniel Hope ve Vadim Repin ile Avrupa turnesine çıkması, 2014 yılında, BBC Proms kapsamında Londra'daki *Royal Albert Hall*'de Sascha Goetzl yönetiminde konser vermesi, uluslararası bir etkisi olduğunu kanıtlayan verilerdir (Borusan, 2022a)

2005 yılında kurulan Borusan Quartet topluluğunun alandaki etkisi de oldukça fazladır. İsviçre'deki Maggini Vakfı ile işbirliği sonucunda özel üretimli çalgılarla müzik yapma olanaklarına sahip olmaları, uluslararası müzik bağlarının kuvvetli olduğunu gösterir. *New York Carnegie Hall*'de 2010 ICMEC Uluslararası Oda Müziği Topluluğu Yarışması'nda kazandıkları birincilik, Klasik Batı Müziği alanındaki teknik ve estetik uzmanlıklarına ilişkin hakimiyetlerinin göstergelerinden birisidir. Uluslararası bir yarışmada icralarının kabul görmesi ve takdir edilmeleri söz konusudur. (Borusan, 2022d)

2010 yılında Beyoğlu'nda hizmet vermeye başlayan Borusan Müzik Evi ise müzik hamiliğinin mekânsal bir yansıması olarak değerlendirilebilir. 2014'te Borusan Sanat'ın merkezi haline gelen Borusan Müzik Evi'nin, klasik müziğin çağdaş formlarını destekleme bağlamında büyük katkılar yaptığı ifade edilmektedir. 2013 yılından beri hizmet vermekte olan Borusan Klasik internet radyosu ise, konserlerini canlı yayınlayarak dinler kitle ile bağlarını kuvvetlendirmeyi hedefler. 2023 yılında yayına başlayan borusansanat.tv de konser kayıtlarını yayınlamaktadır. 2002 yılında kurulan Borusan Çocuk Korosu ve 2005 yılından bu yana Klasik Batı Müziği alanında verilen burslar, çocuk ve gençlere yönelik Borusan Sanat desteğinin göstergeleridir (Borusan, 2022c, 2022b; Borusan Sanat, 2022).

Borusan Holding'in müzik hamiliğini tarihsel materyalist bir gözle okumak için yeniden üretim ilişkileriyle bağlantılı bir analiz yapılması gerekecektir. Yabancı ülkelerle bağlı ortaklıklar ve iş birliğinin ilişki ağı Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. Borusan'ın kuruluş, üretim veya ortaklık bağlamında yurtdışındaki bölgelerle olan ilişki ağı

Derece merkeziliğinin yüksek olduğu merkezler; Borusan Makine ve Araç Sistemleri, Avrupa Birliği, Amerika, Almanya, Birleşik Krallık, *Borusan Mannesmann*, *Salzgitter Mannesmann*, *Giwa Holding*, *Borusan Otomotiv*, *Caterpillar* ve *Borusan Cat* olarak sayılabilir. İlk 5 merkez ise sırasıyla: Borusan Makine ve Güç Sistemleri, Avrupa Birliği, Almanya, Amerika ve Birleşik Krallık şeklindedir.

Borusan Makine ve Araç Sistemleri'nin yoğun ilişkisi Borusan'ın internet sitesindeki “Yabancı Ortaklarımız ve İş Ortaklarımız” sayfasındaki verilen bilgilere göre elde edilmiştir. Şirketin, Amerika, Fransa, Almanya, İsveç, Birleşik Krallık ve Finlandiya ile işbirliği yaptığı ortaklıklar üzerinden ilişkisi bulunmaktadır. Buradaki Avrupa ülkelerinin varlığı da Avrupa Birliği ile ilişkiyi otomatik olarak artırır.

Borusan Mannesmann'ın, Avrupa'nın önde gelen Almanya merkezli çelik boru üreticisi *Salzgitter Mannesman* ile ortaklığı, hem Almanya hem de AB ile ilişkiselliği arttıran faktörlerdir. *Borusan Mannesmann Pipe US* şirketi de, Amerika ile olan ilişkiselliğin artış sebebidir. Borusan EnBW Enerji ise Almanya merkezli EnBW ile ortaklık kurulması sebebiyle yeniden Almanya ve AB ilişkiselliğine işaret eder. *Caterpillar* ve Borusan ortaklığını temsil eden *Borusan Cat*, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Gürcistan ve Azerbaycan'daki üretim tesisleri ile Amerika'nın bu bölgelerle ilişkiselliğini artırır.

Almanya merkezli Giwa Holding ve Türkiye merkezli Borusan Otomotiv ortaklığı ise, ilişki ağında kendine has bir alan yaratır. Bu alanın, derece merkeziliği yüksek olan Almanya ve Birleşik Krallık ile doğrudan bağlantısı vardır. Bunun sebebi, Borusan Otomotiv'in Birleşik Krallık merkezli MINI, Jaguar, Land Rover ve Almanya merkezli BMW ve Motorrad araçlarının Türkiye distribütörlüğünü yapıyor olmasıdır. Almanya faktörü, AB ilişkiselliğini yeniden arttıran bir sebep haline gelir. Tam bu noktada niteliksel verilerin yorumlanması gereken bir süreç başlar. Ağın buradaki ilişkiselliği ile örtüşen nitel veriler önemli ipucular barındırır.

BİFO'nun 2010-2018 yılları arasındaki yurtdışı turneleri incelendiği zaman, üretim ilişkisi ağının bir yansımasını görmek mümkündür. Yurtdışı turneleri Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4 (Borusan Sanat, 2023). BİFO'nun 2010-2018 yılları arasındaki yurtdışı turneleri

Konser	Tarih	Konum
1- BİFO Salzburg Festivali'nde	25 Temmuz 2010	Avusturya (AB ülkesi): Felsenreitschule, Salzburg
2- BİFO BBC PROMS'da	29 Temmuz 2014	Birleşik Krallık: Royal Albert Hall, Londra
3- BİFO 2016 Avrupa Turnesi	12 Şubat 2016	Avusturya (AB ülkesi): Wiener Konzerthaus, Viyana
4- BİFO 2016 Avrupa Turnesi	14 Şubat 2016	Almanya (AB Ülkesi): Graf Zeppelin Haus, Friedrichshafen
5- BİFO 2016 Avrupa Turnesi	17 Şubat 2016	Almanya (AB ülkesi): Alte Oper, Frankfurt

6-	BİFO 2016 Avrupa Turnesi	18 Şubat 2016	Almanya (AB ülkesi): Meistersinger halle, Nürnberg
7-	BİFO Hong Kong Konseri I	15 Şubat 2017	Hong Kong: Hong Kong Cultural Centre
8-	BİFO Hong Kong Konseri II	16 Şubat 2017	Hong Kong: Hong Kong Cultural Centre
9-	BİFO 2017 Avrupa Turnesi	20 Ekim 2017	Almanya (AB ülkesi): Philharmonie Essen, Essen
10-	BİFO 2017 Avrupa Turnesi	21 Ekim 2017	Slovenya (AB ülkesi): Cankargev Dom, Ljubljana
11-	BİFO 2017 Avrupa Turnesi	23 Ekim 2017	Avusturya (AB ülkesi): Wiener Musikverein, Viyana
12-	BİFO 2017 Avrupa Turnesi	25 Ekim 2017	İsviçre ¹² Tonhalle Maag Haal, Zürih
13-	BİFO 2018 Avrupa Turnesi	5 Aralık 2018	Almanya (AB ülkesi): Kultur-und Kongresszentrum Liederhalle, Beethoven-Saal, Stuttgart
14-	BİFO 2018 Avrupa Turnesi	7 Aralık 2018	Almanya (AB ülkesi): Graf-Zeppelin Haus, Friedrichshafen
15-	BİFO 2018 Avrupa Turnesi	9 Aralık 2018	Hollanda (AB ülkesi): Het Concertgebouw, Amsterdam
16-	BİFO 2018 Avrupa Turnesi	10 Aralık 2018	Almanya (AB ülkesi): Eurogress Aachen, Aachen
17-	BİFO 2018 Avrupa Turnesi	13 Aralık 2018	Fransa (AB ülkesi): Theatre Des Champs Elysees, Paris

Yukarıdaki tabloda 17 turne konserinin 13 tanesi AB sınırları içerisindeki ülkelerde - Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda ve Slovenya'da- gerçekleşmiştir. 2 adet konser Hong Kong'da, birer konser ise İsviçre ve Birleşik Krallık'ta verilmiştir. Bu konserlerde, Klasik Batı Müziği geleneği içerisinde kabul gören eserlere ağırlık verilmekle birlikte, Klasik Batı Müziği alanında konumlanan Türk bestecilerin eserleri de seslendirilmiştir. Turnelerin orkestra şefi Avusturyalı Sascha Goetzel'in, Klasik Batı Müziği'nin Avusturya-Almanya geleneğine mensup bir isim olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Bu durum da ilişki ağındaki AB merkezinin büyüklüğü ile uyumaktadır.

Tablonun ikinci sırasındaki Birleşik Krallık turnesi ayrıca analiz edilmesi gereken bir süreçtir. Dünyanın en önemli klasik müzik festivalleri arasında gösterilen BBC Proms'a ilk davet

¹² İsviçre, Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen, AB sınırları içerisinde serbest dolaşıma imkân sağlayan Schengen bölgesine dahildir. Avrupa kültürünün ve ekonomisinin bir parçası olmasına rağmen resmi üyeliği olmadığı için "AB ülkesi" olarak belirtilmemiştir.

edilen Türk orkestrası BİFO'nun konseri, BBC Radyo 3'den ve BBC 4 televizyon kanalından yayınlanmıştır. Londra'daki Albert Long Hall'de gerçekleşen 29 Temmuz 2014 tarihli bu konserin hemen ardından, 22 Ağustos 2014'te Borusan'ın, Jaguar Land Rover grubu ile distribütörlük anlaşması imzaladığı duyurulmuştur (Hürriyet,2014). Kültür-sanat faaliyeti ve ticari işbirliğinin coğrafya ve zaman bağlamında yakınlıkları ve paralellikleri söz konusudur. Jaguar ve Land Rover markalarının kariyer sitelerinde yer alan ifadelerde, markanın İngiliz kimliğine atf yapan cümleleri, kültür ve coğrafyaya dair ipuçları barındırır: “Uluslararası bir marka olmaktan gurur duyuyoruz. Ancak kalbimiz ve ruhumuz, İngiliz işçiliği, mühendisliği ve kalitesi ile sembolize edilen Birleşik Krallık'ta kök salmaya devam ediyor” (Jaguar & Land Rover, 2022). Birleşik Krallık'ın ilişki ağında ilk 5 sırada olması da bütün bu veriler ile paralellik gösterir.¹³

BİFO'nun prova mekanını da tarihsel materyalist bir bakışla yorumladığımız zaman, Borusan Otomotiv ve Giwa Holding ortaklığının etkisini görmek mümkündür. BMW, MINI, BMW Motorrad markalarının yetkili satış ve servis noktası olan Oto İstinye, BİFO'nun ana prova mekânı olarak da hizmet vermektedir (Borusan Oto, 2022). Üretim ilişkisi, orkestra ve müzik bağlantısının, mekânsal anlamda böylesine somutlaştığı başka bir örneğe kolay kolay rastlamak mümkün değildir.

3.3. Tekfen

Feyyaz Berker, Nihat Gökyiğit ve Necati Akçağlılar'ın 1956 yılında temellerini attıkları Tekfen, 1971 yılında Tekfen Holding A. Ş. olarak tek çatı altında toplanan, inşaat, tarımsal sanayi, emlak geliştirme vb. alanlarda faaliyet gösteren köklü bir kuruluştur. Kurucu şef Saim Akçıl ve Tekfen Holding Kurucu ve Onursal Başkanı Ali Nihat Gökyiğit'in desteğiyle 1991 yılında Karadeniz Oda Orkestrası adıyla kurulan, daha sonra Tekfen Filarmoni olarak yoluna devam eden orkestra, Tekfen'in müzik hamiliğinin bir göstergesidir.

Tekfen Filarmoni'yi geleneksel (Avrupa merkezli) Klasik Batı Müziği orkestrası tanımından ayıran birtakım unsurlar vardır. Bunun ilk göze çarpan göstergesi, orkestranın internet sitesindeki ifadelerde görülür. Burada kullanılan ifadeler, müziksel kimliğe dair önemli kodlar barındırdığından dolayı, alıntı doğrudan yapılmıştır:

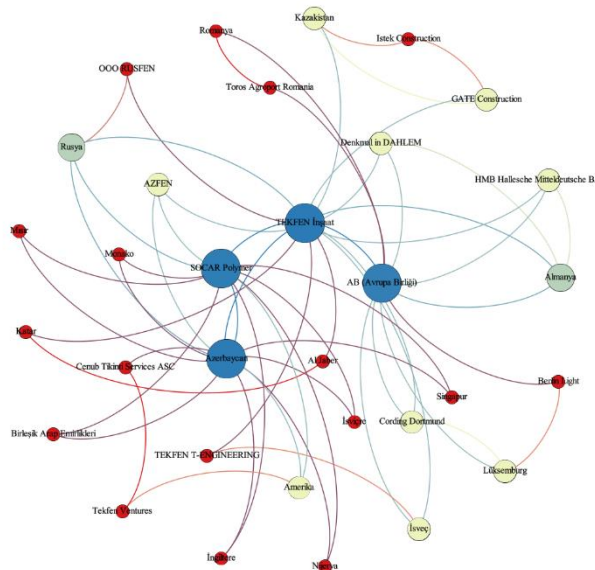
¹³ 15-16 Şubat 2017 tarihlerinde Hong Kong'da verilen konserler de ağdaki Birleşik Krallık merkeziyle alakalı analizlerin yapılmasına sebep olabilir. Hong Kong'un Birleşik Krallık geçmişi dikkat çekicidir. Hong Kong, 156 yıllık Birleşik Krallık hakimiyeti sonrasında, 1 Temmuz 1997'de özerklik statüsünü koruma şartıyla Çin'e devredilen bir bölgedir. İngiltere Dışişleri Bakanlığı 2021 yılında, Çin yönetimini Çin-İngiliz ortak bildirgesine uymadığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Dışişleri Bakanı Dominic Raab, Londra hükümetinin Hong Kong'lu vatandaşlara destek vermeye devam edeceğine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur (Congar,2021).

Öncelikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin müzisyenlerinden oluşan orkestra, zamanla Hazar ve Akdeniz ülke müzisyenlerini de bünyesine katarak "Üç Denizin Sesi" adıyla 23 ülkenin bayrağını dalgalandıran çokuluslu ve kültürlerarası bir yapıya kavuştu. Bu genişleme ile Tekfen ailesine katılan Tekfen Filarmoni, nam-ı diğer "Üç Denizin Sesi", 30 yıla yakın bir süredir Türkiye'nin sayılı özel orkestralarından biri olarak Türkiye'nin kültür sanat hayatına katkı yapıyor. Tekfen Filarmoni, kuruluşundan bu yana, bir senfonik orkestranın klasik repertuarına ek olarak, temsil ettiği coğrafyanın müziğini ve kendine özgü çalgılarını da sanatsal çizgisinin doğal bir parçası olarak kabul etti (Tekfen Filarmoni, 2022).

Orkestranın kendini tanımlarken çizdiği çerçeve, Klasik Batı Müziği'nin geleneksel ve otantik yapısından farklılaşan unsurlar barındırır. Ana yapının korunması ile beraber, coğrafya ve yerel çalgıların da yapıya eklenmesine ilişkin ifadeler, bunu kanıtlayan verilerdir:

Saim Akçıl yönetiminde yurt içi ve yurt dışı temsillerinde ud, ney ve kanun başta olmak üzere Türkiye'den bağlama, kaval, kemençe ve tulum; Azerbaycan'dan kemança; Gürcistan'dan salamuri; Kazakistan'dan kılkobuz; Kırgızistan'dan komuz; Rusya'dan domra; Özbekistan'dan çang; Ukrayna'dan bandura ve Yunanistan'dan buzuki gibi otantik çalgılara ve onlar için yazılmış eserlere yer veren Tekfen Filarmoni, bu coğrafyaların müzikal mirasına sahip çıkmayı görev edindi" (Tekfen Filarmoni, 2022).

Tarihsel Materyalizm ile yapılacak bir analizde "Klasik Batı Müziği yapısına eklenen yerellik ve coğrafya" tercihinin, üretim ilişkileri bağlamında değerlendirilmesi söz konusu olmuştur. Eser-besteci seçkisi, orkestra şefi, yerel çalgıların kullanımı vb. bütün unsurlar bu bağlamda değerlendirilmiştir. Tarihsel materyalist bir irdeleme için, Tekfen Holding'in Türkiye dışındaki bölgelerle bağlı ortaklıkları ve işbirliklerinin ilişki ağına bakmak yardımcı olabilir. Söz konusu ilişki ağı Şekil 3'de gösterilmiştir.

Şekil 3. Tekfen'in kuruluş, üretim veya ortaklık bağlamında yurtdışındaki bölgelerle olan ilişki ağı

Derece merkeziliği yüksek olan 5 merkez sırasıyla; TEKFEN İnşaat, Azerbaycan, *SOCAR Polymer*, Avrupa Birliği ve Almanya & Rusya olarak saptanmıştır (derece merkezilikleri aynı oranda olan Almanya & Rusya tek sayılmıştır). Tekfen -birçok büyük şirkette olduğu gibi- farklı sektörlerdeki iştirakleri ile faaliyet gösteren bir kuruluştur.¹⁴ Satış gelirlerinin dağılımına bakıldığında zaman, Mühendislik ve Taahhüt Grubu'nun 2021'deki gelirlerin yüzde 50,5'ine sahip olduğu görülür (Tekfen, 2022b). Tekfen İnşaat'ın bu grup çatısı altındaki projelerle yoğun bir bağı olduğu için, holdingin önemli bir merkezi olduğu söylenebilir. Tekfen İnşaat'ın, yurtdışındaki ilişkisellikleri tespit etme hususunda en elverişli merkez olduğu görülmüştür. Mühendislik ve Taahhüt Grubu altında faaliyet gösteren Tekfen İnşaat'ın, *Engineering News Records* tarafından “dünyanın en büyük uluslararası 250 mütteahhidi” arasında gösterilmesi, bu uluslararası ilişkiselliğin göstergelerinden biridir (Tekfen, 2022d). Bütün bu verilerden yola çıkılacak olursa, Tekfen İnşaat'ın yurtdışındaki bağlı ortaklıklar ve işbirlikleri bağlamında, ilişki ağında sahip olduğu merkeziliğin bir sürpriz olmadığı söylenebilir. Almanya ve Avrupa Birliği ilişkiselliğine sebep olan faktörler, inşaat projelerine hizmet veren Almanya'daki *HMB Hallesche Mitteldeutsche Bau-AG* ile işbirliği ve Berlin'in yüksek gelir seviyesine sahip prestijli semti Dahlem'deki iki adet tarihi binanın yenilenmesini içeren projeye dahil olmasıdır (Tekfen, 2022e).

1996 yılında Azerbaycan'ın devlet petrol şirketi *SOCAR* ve Tekfen İnşaat'ın ortaklığında kurulan Azfen, Azerbaycan'ın ilişkiselliğini arttıran dikkat çekici bir faktör olarak karşımıza çıkar. *SOCAR*'ın, İsviçre, Amerika, Dubai, Singapur, Birleşik Krallık, Mısır, Türkiye, Nijerya, Monako ve Rusya'da ticari ofislerinin bulunduğunu belirtmesi, yine Azerbaycan'ın derece merkeziliğinin artışına sebep olur (Socar, 2022).

Tekfen'in üretim ilişkileri üzerinden Türki cumhuriyetler ile arasındaki bağa yaptığı vurgu, ayrıca dikkat çeken bir noktadır. 2014 Yılı Faaliyet Raporu'nda, 1997 yılında Özbekistan Hafif Sanayi Bakanlığı ile ortak kurdukları Papfen¹⁵ pamuk ipliği fabrikasına değinen Tekfen, Özbekistan'ın örnek bir sanayi kuruluşuna kavuştuğunu ifade eder (Tekfen, 2014).

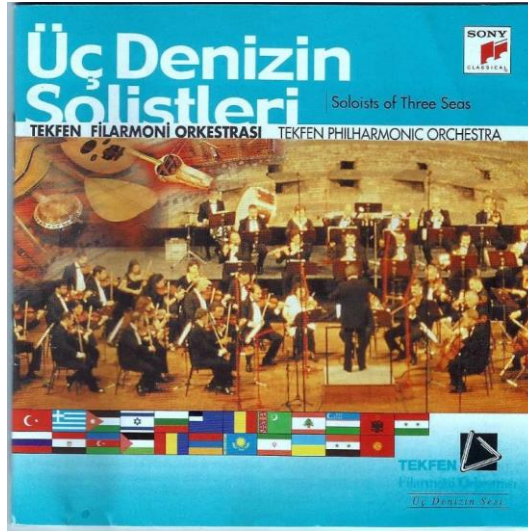
Tekfen İnşaat'ın Azerbaycan'da hayata geçirdiği ve gelecekte bitirmeyi taahhüt ettiği projeler de Türki cumhuriyetler ile ilişkiselliğinin göstergeleri arasındadır. 2015 yılında açılışı yapılan Bakü Olimpiyat Stadı'nın inşası, büyük çaplı projelerinden bir tanesidir. 2021 yılı Faaliyet Raporu'nda ise Azerbaycan Vergi Bakanlığı'nın yeni yönetim binasına ait görsellere yer veren Tekfen, 29 Mayıs 2021 tarihinde Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in katılımıyla binanın açılışının

¹⁴ Bütün grup şirketleri için bkz: <https://www.tekfen.com.tr/tekfen-grup-sirketleri-2-4>

¹⁵ 2015 yılı faaliyet raporundan itibaren Papfen'e ilişkin bir bilgiye rastlanmadığı için, şirket ilişki ağına konulmamıştır.

yapıldığı bilgisini paylaşır. 2022 yılının Dokuz Aylık Ara Dönemine Ait Faaliyet Raporu'nda da, Azerbaycan Merkez Bankası Yönetim Binası'nın tahmini bitiş tarihi 22.09.2024 olarak belirtilmiştir (Tekfen, 2021: ss.29-31, 2022: s.7).

Bu veriler ışığında, Şekil 4'de gösterilen Tekfen Filarmoni Orkestrası'nın 2003 yılında çıkarttığı "Üç Denizin Solistleri" albümü (Tekfen Filarmoni,2023) inceleme nesnesi haline gelmektedir.

Şekil 4. Tekfen Filarmoni Orkestrası'nın "Üç Denizin Solistleri" başlıklı albümü

"Üç Denizin Solistleri" albümünde yerel çalgılar (kemança, bağlama, kılıkobuz, ut) sol üstte yer almaktadır. Saim Akçıl yönetimindeki Tekfen Filarmoni Orkestrası ise merkezdedir. Üç Deniz (Karadeniz, Akdeniz ve Hazar) ülkelerinin bayrakları ise ardı ardına sıralanmıştır. Albümde yer alan solistler, ülkeleri ve çalgıları ise Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5 (Tekfen Filarmoni,2023). "Üç Denizin Solistleri" albümünde yer alan solistlerin çalgıları ve ülkeleri

Solist	Çalgı	Ülke
1) Arif Sağ	Bağlama	Türkiye
2) Adalet Vezirov	Kemança	Azerbaycan
3) Juan Karajoli	Ud	Suriye
4) Ercan Irmak	Ney	Türkiye
5) Inna Akulmına	Dombra	Rusya
6) Raushan Mussakhojayeve	Kılıkobuz	Kazakistan
7) Konstantion Novitsky	Bandura	Rusya
8) Şakir Hudayberdiyev	Çeng	Özbekistan
9) Theodosii Spassov	Kaval	Bulgaristan

Tekfen'in internet sitesindeki "Tarihçe" kısmında, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Türki cumhuriyetlerin bakir bir pazar olarak ortaya çıkması ve Tekfen'in bölge ülkeleri ile kurduğu yakın ilişki anlatılır. Petrol üretiminin yoğun olduğu Hazar bölgesindeki yakın ilişkilerin, bölgedeki iş hacmini arttırdığından bahsedilmektedir (Tekfen, 2022c). Tekfen'in kendini tanımlarken kullandığı bu ifadeler, "Üç Denizin Solistleri" albümünde müziksel bir somutlaşma haline girmiştir. "Hazar bölgesi", "Sovyetler Birliği" ve "Türki cumhuriyetler" vurgularının davet edilen solistlerin kimlikleri ile uyduğu görülmektedir. 9 solistin 5'i¹⁶ tasvir edilen coğrafi bölgelerden gelmektedir ve çalgıları da yerel kimliği yansıttığı için temsil güçleri artmaktadır.

6 Nisan 2006'daki Brüksel konserinin canlı kaydı olarak 2007 yılında çıkan "Üç Denizin Sesi-Live in Brussels" de Türki cumhuriyetlerin etkisinin hissedildiği bir diğer albüm olarak dikkat çekmektedir. Bu konserde çalan solistler, çalgıları ve eserlerine yer verilen besteciler Tablo 6'da ve Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 6 (Tekfen Filarmoni Orkestrası, 2006). "Üç Denizin Sesi-Live in Brussels" albümünde yer alan solistlerin çalgıları ve ülkeleri

Solist	Çalgı	Ülke
1) Naima Igasheva	Çeng	Özbekistan
2) Şefika Eyyazova	Kemança	Azerbaycan
3) Ercan Irmak	Ney	Türkiye
4) Yurdal Tokcan	Ud	Türkiye
5) Göksel Baktagir	Kanun	Türkiye
6) İlyas Mirzayev	Piyano	Azerbaycan

Tablo 7(Tekfen Filarmoni Orkestrası, 2006). "Üç Denizin Sesi-Live in Brussels" albümünde yer alan besteciler ve ülkeleri

Besteci	Ülke
1) Nevit Kodallı	Türkiye
2) Avaz Mansurov	Azerbaycan
3) Haji Khanmammadov	Azerbaycan
4) Hasan Rzayev	Azerbaycan
5) İlyas Mirzaev	Azerbaycan
6) Ulvi Cemal Erkin	Türkiye
7) Adel Gerai Memmedbeyli	Azerbaycan
8) Kara Karayev	Azerbaycan
9) Göksel Baktagir	Türkiye

¹⁶ Adalet Vezirov (Azerbaycan-Kemança), Inna Akulınina (Rusya-Domra), Raushan Mussakhojayeva (Kazakistan-Kalkobuz), Konstantion Novitsky (Rusya-Bandura), Şakir Hudayberdiyev (Özbekistan-Çeng)

Tarihsel materyalist bakış açısı yukarıdaki tablolarda ortaya konan durumu, “Tekfen’in ilişki ağındaki Azerbaycan merkezinin müziksel somutlaşması” olarak tanımlayacaktır. Konser mekanının Belçika-Brüksel’de olması da yine ilişki ağındaki Avrupa Birliği merkezi ile ilişkilendirilebilir.

Tekfen’in vurguladığı “Türki Cumhuriyetler” ve “Hazar bölgesi” olgularının Tekfen Filarmoni’nin şu anki daimî şefi Özbek Aziz Shokhakimov’un söylemleri ile kesiştiği noktalar vardır. Shokhakimov, Özbeklerin ve Türklerin birbirine çok yakın olduklarını bu sebeple Tekfen Filarmoni ile çalışmanın onu evinde hissettirdiğini ifade etmektedir. Buna ek olarak Avrupa’daki orkestralar ile Türkiye’deki orkestralar arasında geleneksel farkların olduğunu, Tekfen Filarmoni’nin Sovyet ekolü ve Avrupa ekolüne mensup müzisyenlerden oluştuğunu da ayrıca eklemektedir (Hürriyet,2021). Azerbaycan, Avrupa Birliği ve Rusya’nın ağda ilk 5 merkezin içinde olduğu göz önüne alınırsa Shokhakimov’un bu analizlerinin Tekfen’in ilişki ağındaki manzara ile paralellikleri ortaya çıkmaktadır.¹⁷

Tekfen Filarmoni’nin Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin 100. Kuruluş yıldönümü vesilesiyle 2018 yılında Bakü’de verdiği konser, tarihsel materyalist bakış açısının diğer bir analiz nesnesi haline gelir. İlişki ağına bakıldığı zaman, Azerbaycan, Tekfen İnşaat ve Avrupa Birliği’nin derece merkeziliğiyle örtüşen bir durum söz konusudur. Konserin analizi şu şekilde yapılabilir:

- 1) Konserin konumu Bakü’deki Haydar Aliyev Kültür Merkezi’dir.
- 2) Konser programında, Azerbaycan Türkü Hacı Hanmemmedov’un Kemança Konçertosu, Türk Beşleri üyelerinden Ulvi Cemal Erkin’in Piyano Konçertosu ve Charles Gounod’un Faust Bale Müziği yer almaktadır.
- 3) Kemançayı çalan solist Azerbaycan devlet sanatçısı Mehri Arifkızı, piyanist ise Hüseyin Sermet’tir.
- 4) Orkestranın şefi Özbek Aziz Shokhakimov’dur.
- 5) İlişki ağındaki derece merkeziliklerinin müzik etkinliğinin yapısıyla kesiştiği noktalar; çalgı, solist ve eser seçkisine kadar yayılır. Klasik Batı Müziği’ni oluşturan müziksel iskelet, tampere sisteme göre üretilmiş çalgılardan oluşan orkestra ile temsil edilirken; konser teması, mekân, solistler, kemançe çalgısı ve orkestra şefi, Türk coğrafyasını devreye sokar.

¹⁷ Rusya’nın ve Azerbaycan’ın Sovyetler Birliği geçmişi gözden kaçmamalıdır.

6) 2015 yılından itibaren faaliyet raporlarında görülemediğinden dolayı Özbekistan'daki Papfen İplik Fabrikası ilişki ağına konulmamış olsa bile, gerek internet sitesindeki, gerekse 2014 Yılı faaliyet raporlarındaki veriler, Özbekistan ile Tekfen Holding'in bir bağı olduğunu gösterir. Bununla bağlantılı olarak, orkestranın daimî şefinin Özbek Aziz Shokhakimov olması, nitel verilere dayandırılarak analize eklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Konser günü TRT Avaz'a demeç veren dönemin Tekfen İnşaat Genel Müdürü Levent Kafkaslı'nın ifadeleri de kurumsal bakış açısına ışık tutmaktadır: "Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 100. Yılı çok önemli bir gün. Biz de çeyrek asırdır bu ülke topraklarında hizmet vermeye çalışıyoruz. Buradan hareket ederek bizim de bir katkımız olması gerektiğini düşündük" (TRT Avaz, 2018).

Tekfen Filarmoni, belli zamanlarda kendine has kimliğini temsil edecek arayışlara girerken, Klasik Batı Müziği'nin genel yapısından bir sapma eğilimi de göstermemektedir. Nitekim Tekfen Filarmoni'nin Klasik Batı Müziği'nin geleneksel kanonuna sadık birçok konseri ve albümü de oldukça etkili olmuştur. Orkestra 2019 yılından beri İKSV'nin açılış orkestrası görevini üstlenmektedir. Tekfen Vakfı'nın verdiği müzik bursları da bu bağlamda yorumlanabilir. Burs alan müzisyen profilleri üretim ilişkilerindeki Avrupa Birliği merkeziliğine işaret eder. *Hochschule für Musik Hanns Eisler Berlin*'den mezun olan fagot icracısı Seyfi Can Dağlar ve *Hochschule für Musik, Theater und Medien Hannover*'de eğitimini tamamlayan çellist Görkem Çiçek, Tekfen Vakfı'nın bursundan yararlanmış olan müzisyenlerdir (Tekfen, 2021). Ağ haritasındaki Almanya ve Avrupa Birliği öğeleriyle kesişen konservatuvarlar da, konumları bağlamında bir gösterge olarak kabul edilebilir. Kısacası, tarihsel materyalist bir okumada, ilişki ağındaki Azerbaycan ve Avrupa Birliği öğelerinin, üretim ilişkisi üzerinden müzik hamiliğini ve müziksel içeriği etkiledikleri yorumu yapılmıştır.

Sonuç

Tarihsel Materyalizm çerçevesinden ele alınan özel sektörün Klasik Batı Müziği hamiliği, üretim ilişkilerinden etkilenen bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Eczacıbaşı, Borusan ve Tekfen'in yabancı ortaklıklar ve işbirlikleri, kamuya açıkladıkları bilgiler üzerinden, Gephi programında ağ haline getirilmiş, derece merkezilikleri yüksek olan öğelerin müzik hamiliğine ve içeriğine yaptığı etki ortaya konmuştur. Ağdaki derece merkeziliklerinin değişken yapısı ve hata payı göz önüne alınarak, bu verilerin mutlaka nitel verilerle de desteklenerek yorumlanması söz konusudur. Nitel verilerin, ağdan elde edilen verilerle örtüştüğü ve Klasik Batı Müziği ya da Avrupa Sanat Müziği olarak tanımlanan müzik geleneğinin, ağdaki Avrupa Birliği merkeziliğine işaret ettiği belirlenmiştir. Bağlı ortaklıklar ve işbirliklerinin Avrupa Birliği ülkelerinde kesişmesi, Avrupa Birliği öğesinin her

holdingin ağında mutlaka ilk 5 sırada olmasına yol açmıştır. Genel yapı göz önüne alındığı zaman, Klasik Batı Müziği hamiliği yapan örneklemelerin, üretim ilişkileri bağlamında Avrupa Birliği merkeziliklerinin güçlü olduğu tespiti yapılabilir. Bu, incelenen bütün ağların ortak özelliğidir.

Avrupa Birliği'nin, ayrıca Avrupa ülkelerinin bağlı olduğu bir merkez olarak değerlendirilmesinin bilinçli bir sebebi vardır. Literatüre bakıldığı zaman ticari veriler değerlendirilirken, Avrupa Birliği çeşitli ülkelere meydana gelmiş büyük bir öge olarak görülür. Bu tip çalışmalarda, AB'nin Türkiye ile ekonomik ilişkilerinde oynadığı önemli rol her zaman belirtilir. Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü ile ticari ilişkilerini sürdürürken, aynı zamanda büyük bir ekonomi olan AB ile olan ticari ilişkilerini de kendi çıkarlarını dikkate alarak devam ettirmesi gerektiği ifade edilir (Mere & Masca, 2021). AB'nin ihracattaki payı, 2021 yılında 93 milyar dolar ile %41,3 olarak hesaplanmıştır. Ticaret Bakanlığı da AB'nin toplam ihracatta birinci sırada olduğunu resmi internet sitesinde belirtmektedir. 2022 yılındaki ithalat verileri de ilk 5 sıranın içinde Avrupa Birliği ülkeleri olduğunu göstermektedir. Ticaret Bakanlığı verilerine göre ithalat yapılan ilk beş ülke sırasıyla: Rusya, Çin, İsviçre, Almanya ve ABD olmuştur. 2021 verilerine göre, %31,5'lik pay ile Avrupa Birliği ithalatta da birinci sırada yer almaktadır (Ticaret Bakanlığı, 2022b, 2022a). Ticari analizlerde, Avrupa ülkelerinin tek başlarına temsil edilmelerinden ziyade Avrupa Birliği çatısı altında toplanarak değerlendirilmeleri söz konusudur. Bu durum, bu çalışmanın yöntemine de yansıtılmıştır. Tarihsel materyalist bir değerlendirmede, Avrupa Birliği merkezinin, üretim ilişkileri üzerinden müzik hamiliğini ve müziksel içeriği etkilemesi, beklenen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eczacıbaşı çatısı altında düzenlenen İKSV Müzik Festivali, Avrupa Birliği merkeziliğinin, kuruluşları bir araya getirdiği bir etkinlik olarak tespit edilmiştir. Bu festival kapsamında gerek BİFO'nun, gerekse Tekfen Filarmoni'nin konser vermesi söz konusudur. Tarihsel materyalist bir bakış açısı, bu durumun da üretim ilişkileri tarafından yaratılan bir olgu olduğu sonucuna varacaktır. Örneklem olarak seçilmiş bütün müzik hamiliği yapan kuruluşların ortak özelliği, ağlarında Avrupa Birliği'nin derece merkeziliğinin yüksek olmasıdır.

Tekfen Holding'in ağında derece merkeziliği yüksek olan Azerbaycan'ın, üretim ilişkileri bağlamında Tekfen Filarmoni'ye etki ettiği sonucuna varılmıştır. Klasik Batı Müziği'nin otantik yapısında olmayan yerel çalgıların konserde solo olarak kullanımı, üretim ilişkilerinin müziksel yapıya etkisi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim böyle bir yaklaşımı, eser seçkisi bağlamında, BİFO gibi Klasik Batı Müziği'nin sınırlarına çok sadık olan bir orkestra uygulasa, dinler kitlesinin yaşayacağı büyük sürprizi hayal etmek gerekir. Bu durum da üretim ilişkileriyle anlamlandırılacaktır.

Tarihsel Materyalizm, Borusan'ın ağındaki Almanya, Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık'ın yüksek derece merkeziliğini, Klasik Batı Müziği sınırlarına gösterilen yüksek sadakatın sebebi olarak yorumlar.

Tarihsel materyalizm bir düşünme şeklidir. Bu düşünme şekli, bireylerin şahsi arzularının, meraklarının, tutkularının, kısacası özgür iradeye bağlı olduğu iddia edilen olguların, aslında çevresel faktörlerin etkisi altında geliştiğini öne süren bir dünyaya işaret eder. “Böylesi bir dünyanın müzik hamiliğine ya da icrasına yansımaları nasıl olabilir?” sorusuna aranan cevap, bu tip bir çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Elbette ki müzik hamiliğine ve icrasına yönlendiren güdüler, yetişme tarzı, eğitim, bireysel deneyim vb. kültürlenme ve kültürleşme süreçlerine de bağlı olan karmaşık bir yola işaret eder. Bu bağlamda, müziğin problemlerini farklı açılardan analiz eden disiplinlerarası bilimsel çalışmaların alana yapacağı her katkı büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Abel, M. (2018). Is Music a Language?: Adorno, Voloshinov and the Language Character of Music. *Historical Materialism*, 26(4), ss. 59-86. Erişim: https://brill.com/view/journals/hima/26/4/article-p59_3.xml
- Adorno, T. (2019). *Müzik Yazıları* (Çev. Şeyda Öztürk). Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Akay, A. (2021). *Kapitalizm ve Pop Kültür*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Ayas, G. (2015). *Müzik Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Bastian M., Heymann S., Jacomy M. (2009). Gephi: An Open Source Software For Exploring And Manipulating Networks. *International AAAI Conference on Weblogs and Social Media*. Erişim: <https://ojs.aaai.org/index.php/ICWSM/article/view/13937>
- Borusan. (2022a). Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası. Erişim: <https://www.borusan.com/tr/kurumsal-sorumluluk/borusan-sanat/borusan-istanbul-filarmoni-orkestrasi>
- Borusan. (2022b). Borusan Klasik. Erişim: <https://www.borusan.com/tr/kurumsal-sorumluluk/borusan-sanat/borusan-klasik>
- Borusan. (2022c). Borusan Müzik Evi. Erişim: <https://www.borusan.com/tr/kurumsal-sorumluluk/borusan-sanat/borusan-muzik-evi>

- Borusan. (2022d). Borusan Quartet. Erişim: <https://www.borusan.com/tr/kurumsal-sorumluluk/borusan-sanat/borusan-quartet>
- Borusan Oto. (2022). Borusan Oto İstinye. Erişim: <https://www.borusanoto.com/hizmet-noktalarimiz/borusan-oto-istinye>
- Borusan Sanat. (2022). Tarihçe. Erişim: https://www.borusansanat.com/tr/borusan-sanat_MIPM/tarihce_YnRY/
- Borusan Sanat. (2023). Turneler. Erişim: https://www.borusansanat.com/tr/etkinlikler_95gY/bifo_9m59/turneler_MadN/
- Ceplair, L. (2008). The Base and Superstructure Debate in the Hollywood Communist Party. *Science & Society*, 72(3), 319-348. Erişim: <http://www.jstor.org/stable/40405575>
- Congar, K. (2021, Mart 13). *İngiltere Dışişleri: Hong Kong'un seçim sistemini değiştiren Çin ikili anlaşmayı ihlal ediyor*. Euronews. Erişim: <https://tr.euronews.com/2021/03/13/ingiltere-d-sisleri-hong-kong-un-secim-sistemini-degistiren-cin-ikili-anlasmay-ihlal-ediyo>
- Dönmez, B. M. (2019). *Etnomüzikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Dumenil, G., Löwy, M., & Renault, E. (2011). *Marxizmin 100 Kavramı* (Çev. Gözde Orhan). Yordam Kitap.
- Eczacıbaşı. (2021). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.eczacibasi.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/eczacibasi-yatirim-holding/yatirim-holding-finansal-bilgiler/yatirim-holding-faaliyet-raporlari>
- Eczacıbaşı. (2022a). Kilometre Taşları. Erişim: <https://www.eczacibasi.com.tr/tr/eczacibasi-toplulugu/kilometre-taslari>
- Eczacıbaşı. (2022b). Kuruluşlar ve Markalar. Erişim: <https://www.eczacibasi.com.tr/tr/markalar/yapi-urunleri>
- Eczacıbaşı. (2022c). Markalar. Erişim: <https://www.eczacibasituketim.com/markalar#>
- Feyzi, A. (2016). Türk Müzik Kültüründe Bir Patronaj Aracının Kökeni Üzerine İnceleme “Musikî Tahsil İçin Avrupa’ya Öğrenci Gönderme”. *Medeniyet Sanat*, 2(2), ss. 47-73.
- Golbeck, J. (2015). Chapter 21 - Analyzing networks. İçinde J. Golbeck (Ed.), *Introduction to Social Media Investigation* (ss. 221-235). Syngress. doi.org/10.1016/B978-0-12-801656-5.00021-4

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 19.01.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 05.05.2023

Yıl/Year: 2023, Sayı/Issue: 11, Sayfa/Page: 15-44

www.toplumvekultur.com

[Araştırma/Research](#)

<https://doi.org/10.48131/jscs.1239637>

Hürriyet. (2014). Jaguar'a Türkiye'de yeni distribütör. Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/jaguara-turkiyede-yeni-distributor-27036063>

Hürriyet. (2021). Tekfen Filarmoni'den dansa davet. Erişim: <https://www.hurriyet.com.tr/kitap-sanat/tekfen-filarmoniden-dansa-davet-41766721>

İKSV. (2022). 50. İstanbul Müzik Festivali Broşürü. Erişim: <https://muzik.iksv.org/tr/arsiv/e-kataloglar>

İKSV. (2023). 51. İstanbul Müzik Festivali Broşürü. Erişim: <https://muzik.iksv.org/tr/arsiv/e-kataloglar>

Jaguar & Land Rover. (2022). United Kingdom. Erişim: https://www.jaguarlandrovercareers.com/content/United-Kingdom/?locale=en_GB

Kösemen, B. (2012). Türkiye'deki Özel Sektörün Kültür ve Sanat Alanındaki Artan Görünürlüğü. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*. Cilt: XXXIII, Sayı: II, ss.145-172. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muiibd/issue/499/4506>

Lenin, V. İ. (2017). *Karl Marx ve Marksizm Üzerine* (Çev. Mazlum Beyhan). İstanbul: Yordam Kitap.

Mahir K., Danacıoğlu E. (2018). Elitler ve Kültürel Sermaye: Nejat F. Eczacıbaşı Örneği. *Sosyoloji Notları*, 2 (1), ss. 141-156. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosnot/issue/37831/407788>.

Marx, K. (1993). *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'i* (Çev. Ahmet Acar). İstanbul: Yorum Yayınları.

Marx, K. (2013). "Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı"ya Önsöz. İçinde Karl Marx & Friedrich Engels (Ed.). *Felsefe İncelemeleri* (ss. 89-95). (Çev. Cem Eroğul). İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, K. (2021). *Kapital I. Cilt* (Çev. Mehmet Selik & Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Kitap.

Marx, K., & Engels, F. (2013). *Alman İdeolojisi* (Çev. Tonguç Ok). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx, K., & Engels, F. (2022). *Komünist Manifesto* (Çev. Celal Üster & Nur Deriş). İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Mere, M., & Masca, M. (2021). Türkiye'nin Avrupa Birliği ve Şangay İş Birliği Örgütü Ülkeleriyle Ticari İlişkinin Panel Çekim Modeli Yaklaşımıyla Ampirik Analizi. *Ekev Academic Review*, 25(87), ss.471-490. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosekev/issue/71551/1151408>

Mimaroğlu, İ. (2019). *Müzik Tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Mondelli, P. (2013). The Sociability of History in French Grand Opera: A Historical Materialist Perspective. *19th-Century Music*, 37(1), ss. 37-55. doi.org/10.1525/ncm.2013.37.1.37

Plekhanov, G. (1940). *The Role Of The Individual In History*. New York: International Publishers.

Plekhanov, G. (1974). *The Development of the Monist View of History*. Delhi: Progress Publishers.

Şahin, L., & Öztürk, M. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Journal of Social Policy Conferences*, 0(54), ss.3-29.

Socar (2022, Aralık 21). About Us - Offices. Erişim: <https://www.socartrading.com/about-us/offices>

Suslakov, B. I., & Yakovleva, L. A. (2017). *Felsefe El Kitabı*. (Çev. Serkan Mutlu). İstanbul: Yordam Kitap.

Tekfen. (2014). 2014 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/faaliyet-raporlari-4-26>

Tekfen. (2021). 2021 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/faaliyet-raporlari-4-26>

Tekfen. (2022a). Dokuz Aylık Ara Döneme Ait Faaliyet Raporu. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/faaliyet-raporlari-4-26>

Tekfen. (2022b). Sayılarla Tekfen. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/sayilarla-tekfen-1-1>

Tekfen. (2022c). Tarihçe. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/tarihce-1-2>

Tekfen. (2022d). Tekfen İnşaat, Dünyanın En Büyük Uluslararası 250 Müteahhidi Arasında! Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/tekfen-insaat-dunyanin-en-buyuk-uluslararasi-250-muteahhidi-arasinda-6-103>

Tekfen. (2022e). Yatırım Grubu. Erişim: <https://www.tekfen.com.tr/yatirim-grubu-2-9>

Tekfen Filarmoni. (2023). Diskografi. Erişim: <https://tekfenfilarmoni.com/diskografi>

Tekfen Filarmoni. (2022). Orkestra Tarihçesi. Erişim: <https://www.tekfenfilarmoni.com/sayfalar/orkestra/orkestra-tarihcesi>

Tekfen Filarmoni Orkestrası. (2006) , Akçıl, S., Kodallı, N., Mansurov, A., Hanmemmedov, H., Mirzayev, I., Erkin, U. C., ... Baktagir, G. Uç Denizin Sesi =: Sound Of Three Seas : Live İn

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 19.01.2023

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 05.05.2023

Yıl/Year: 2023, Sayı/Issue: 11, Sayfa/Page: 15-44

www.toplumvekultur.com

[Araştırma/Research](#)

<https://doi.org/10.48131/jscs.1239637>

Brussels, 6th April 2005. Istanbul: A.K. Müzik. Erişim:

<https://Searchworks.Stanford.Edu/View/6747989>

Thalheimer, A. (2020). *Diyalektik Materyalizme Giriş*. (Çev. Sevinç Altınçekiç). İstanbul: Yordam Kitap.

Ticaret Bakanlığı. (2022a). 2022 Yılı Eylül Ayı Dış Ticaret Verileri. Erişim: <https://ticaret.gov.tr/haberler/2022-yili-eylul-ayi-dis-ticaret-verileri>

Ticaret Bakanlığı. (2022b). Yanı Başımızdaki Dev Pazar Avrupa Birliği. Erişim: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/yani-basimizdaki-dev-pazar-avrupa-birligi>

Toprak, G. (2017). *Türkiye’de Özel Sektörün Klasik Müzik Etkinliklerini Destekleme Sistemi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TRT Avaz. (2018). Tekfen Filarmoni Orkestrası, Azerbaycan Cumhuriyeti’nin 100’üncü kuruluş yıldönümü dolayısıyla Başkent Bakü’de konser verdi. Facebook. Erişim: <https://www.facebook.com/trtavaz/videos/tefen-filarmoni-orkestras%C4%B1-azerbaycan-cumhuriyetinin-100%C3%BCnc%C3%BC-kurulu%C5%9F-y%C4%B1ld%C3%B6n%C3%BCm%C3%BCm%C3%BC-/1693118600756334/>

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, A. E. (2017). Sultan II. Abdülhamit’in Sanat Hamiliği. *Sanat Tarihi Dergisi*, 26(2), ss.261-293.

Yurdakul, Ç. (2019). Marx’ın Tarih Anlayışı: Tarihsel Materyalizm. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(3), ss.1-19.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Volkan Işılak %100 katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu makale, insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Volkan Işılak contributed 100% to the study.

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.